

**ՋԱՆ-ԽԱՐԴԱՇ / Հայ ժողովրդական հեքիաթներ, Հատոր VIII / Գուգարք (Լոռի), Լոռու
քարքառ (խոսվածք)**

Մի մարդ ա ըլլում, օխտ կնիկ ա ունում, օխտ կնիկ լե չոր է ըլլում, դա գնում է մոլլի կուշտը, որ մոլեն գիր մանե իր կընկըտերանց: Մոլլեն գիր է անում:

Ասում է.— Քո օխտը կնանիք էլ կերթան ջուրի խրաղը:

Տալիս է օխտ հատ խնձոր, վեցը սաղ է ըլլում, մեկը կիսատ, էդ վեց խնձորը վեց կնիկ է ուտում, կիսատ խնձորն էլ՝ մեկ կնիկն է ուտում:

Ասելիս է.— Դա է իմ դսմաթը:

Դրանք ուտում են, եղ են հընկնում, երկուհոգիսանում են, դրանք գալիս են օխտն էլ խըտոր հընկնում պառկում, ազատվում են: Օխտն էլ տղա բերին:

Երեխաներանց հայրը վեր է կենում, գնում, որ երեխանց համար կանֆետ, միրգ բերի:

Հուշապը հըռաստ է գալի, կուլ տալի էդ մարդին:

Էս տղերքը վեր են կենում, գնում են իրանց հոր արինը առնելու: Վեց աղբեր, էն կիսատ խընձոր ուտողի տղին չեն թողնում իրանց հետ գնալի: Ծեծում են, եղ են ձգում:

Ասում ին.— Դու ի՞նչ էս, որ մեզ հետ գաս:

Իրանք են գնում:

Գնում են, ճամբում տեսնում են մի չոպան:

Չոպանն ասում է.— Վեց աղբեր, դուք հո՞ւր կերթաք:

Նրանք ասում են.— Մենք կերթանք Հուշապից մեր Հոր արունք առնելու:

Ասում է.— Ձեզ մի խան կաթ կկթեմ ոչխարներից, չվել ես կերթամ ոչխարները ցած կանեմ, դուք էդ խան կաթը խմեք չվել իմ գալը, կիմանամ որ Հուշապից դուք ձեր հոր արունը կառնեք, թե չէ՝ չի խմեք չվել իմ գալը, չեք կրնար առնել, մեղք էք, մեք գնալ:

Դա գնում է ոչխարները ցած անում, գալի տեսնում, որ մի հոգի է խմում, ասում է. «Պահովվե՛, էսքան վախտում դեռ մեկդ էք կաթ խմել, մերթաք, կարալ չեք առնում ձեր հոր արունը»:

Էս վեց ախպեր չեն լսում չոպանին, վեր են կենում ու սրանք գնում, թե. «Պետք է մենք գնանք մեր հոր արունը առնենք»:

Սրանք մը քիչ տեղ գնում են, տեսնում են մի տվարած:

Տվարածն ասում է.— Վեց աղբեր ո՞ւր էք գնում:

Էս վեց աղբերն ասում են, թե.— Գնում ենք մեր հոր արընը առնենք Հուշապից:

Ասում է տվարած.— Էս մի ցլիկը թե որ մորթեք, միս անենք, ուտենք, չվել իմ էն տվարնին ցած անիլը, կիմանանք, որ արընը կառնեք Հուշապից, թե չէ՝ չի մորթեք ուտեք, չեք կարա առնուլ: Տվարածը գնում է տվարնին ցած անում, գալի տեսնում, որ ցլիկը նոր են վեր գցել, որ մորթեն:

Ասում է.— Պա՛, պա՛, կարալ չեք առնուլ ձեր հոր արընը, դառեք, գնացեք:

Դրանք՝ էդ վեց աղբերը, էդ տվարածին չեն լսում:

Ասում են, որ.— Էդ տվարածն ի՞նչ ա, որ մենք դրան լսենք, բերեք գնանք մեր Հոր արընը առնենք:

Էդ վեց աղբերը շատ են գնում, թե քիչ են գնում, գնում են տեսնում մի իլդարած:

Էս իլդարածն ասում է.— Վեց աղբեր, ո՞ւր էք գնում:

Էդ վեց աղբեր ասում են.— Գնում ենք Հուշապից մեր հոր արընը առնելու:

Ձիարածն ասում է.— Չվել էն մաղյանները իմ ցած անելը թե դուք, էդ վեցդ, էդ իլդին բռնեք, վեր ելեք դես ու դեն քըշեք, կիմանամ, որ ձեր հոր արընը կառնեք: Եթե չի բռնեք, չեք կարա առնում, գնալու էք, մեղք էք, մի՛ գնաք:

Իլդարած գնում է մաղլանները ցած անում, գալի տենում, որ վեց աղբեր չալիշ էլել, դեռ չեն կարում ձին բռնել, որ վեր ելեն քշեն:

Հըմի դրանք թողունք ըդտեղ, խապար ո՞ր տեղից տանք՝ կիսատ խընձոր ուտողի տղիցը: Էս կիսատ խնձոր ուտողի տղենը տեսնում ա, որ իրան հերն ու աղբերտիները չէ կան, հետացան:

Վեր ա կենում ինք ու ճամբեն հընկնում, թե.— Գնա՛ւ, տենամ, թե ինչի՛ հետացան:

Դա գալիս ա ճամբում տեսնում մի չոբան:

Չոբանն ասում է, թե.— Փարակյոթ, ո՞ւր էս գնում:

Դա ասում է չոբանին, թե.— Քու մերը..., փարակյոթն ո՞վ է:

Ասում է չոբան.— Բա ի՞նչ ասեմ:

Ասում է թե.— Ջանխարդա՛լ ասա՛:

Չոբանն ասում է.— Ջանխարդաշ, ո՞ւր էս դնում:

Նե լե ասում է.— Գնում եմ իմ հոր ու իմ աղբրտանց արինը առնելու:

Թե ասում է չոբան.— Ես մի խան կաթ կկթեմ, թե խմես՝ չվել իմ էն իծուն ցած անիլը, կիմանամ, որ կառնես, թե չխմես՝ կիմանամ, որ առնողը չես:

Չոպան հելլե երես դեն է թեքում, մի քիչ գնում աղաք թե չէ, Ջանխարդաշ ձեռաց խմում է կաթը ու ասում է.— Չոպան աղբեր, մեկ լե կթես խմեմ:

Ասում է չոպան.— Էլ կաթ լկա, գնա՛, գնա՛, արինը կառնես:

Դա վեր ա կենում գնում, տեսնում է, որ մի տվարած:

Տվարածն ասում է թե.— Փարակյոթ ո՞ւր էս գնում:

Դա ասում է. ...Ո՞վ է փարակյոթը:

Էն տվարածն ասում է.— Բա ի՞նչ ասեմ:

Ասում է.— Ջանխարդաշ ասա:

Ասում է տվարածն.— Ջանխարդաշ, ո՞ւր էս գնում:

Ասում է Ջանխարդաշ.— Գնում եմ իմ հոր ու աղբրտանց արինը առնելու Հուշապից:

Ասում է.— Չըվել իմ էն տվարնին ցած անիլը, թե ցլիկը մորթես՝ կիմանամ, որ կառնես:

Էդ տվարածը մի քիչ աղաք է գնում թե չէ, հետ է մտիկ տալի, տեսնում է, որ Ջան-խարդաշը ցլիկը մորթել է, միս արել, հուզում է մեկն էլ մորթի:

Ասում է.— Վա՛յ, գլխիդ դուրբա՛ն, էլ հերիք է մորթես, գնա՛, գնա՛, կառնես:

Դա՛ էդ Ջան-խարդաշը վեր է կենում, գնում ա: Գնում է, տեսնում մի իլդարած:

Էս իլդարածն ասում է.— Փարակյոթ, ո՞ւր էս գնում:

Սա էլ ասում է.— ...Ո՞վ է փարակյոթը:

Ասում է իլդարածը.— Բա ի՞նչ ասեմ:

Ասում է.— Ջանխարդաշ ասա:

Ասում է իլդարածը.— Ջան-խարդաշ, ո՞ւր էս գնում:

Դա ասում է.— Գնում եմ իմ հոր ու իմ աղբրտանց արինը Հուշապից առնելու:

Իլդարածն ասում է.— Չըվել իմ էն մաղլանները ցած անելը, էդ իլդերը բռնես, վեր հեյլես քշես, կիմանամ, որ կառնես, թե չէ՝ չես կրնար առնել:

Դա երես հետ է թեքում դենը, Ջան-խարդաշը իլդի քամակն է ըլլում, դես քշում, դեն քշում:

Իլդարածը մտիկ է տալի, որ ձիուն դես դեն քշում է, սպանում է:

Դա ասում է.— Պա՛, պա՛, պա՛, հերիք է քշես, ձին սպանեցիր, հորդ ու աղբրտանցդ արինը կառնես դե՛հ, գնա:

Գնում է դա: Հուշապն աղջկան դուս է դրկում, ասում է.— Տե՛ս, ի՛նչ է գալի:

Աղջիկը դուս է գալի, մտիկ է տալի, որ հրես մի թոզ ու դուման է գալի:

Գնում Հուշապին ասում է.— Պա՛, պա՛, պա՛, մի զարմանալու թոզ ու դուման է գալիս։
Հուշապն ասում է.— Մենք էլ դրա խրսմաթը։
Մի քիչ մտիկ է տալիս, ասում է աղջկան.— Աղջի՛, դուս մտիկ, տես, դա ի՞նչ է։
Աղջիկը մտիկ է տալի, որ հրես մի մարդ է գալիս զարմանալու։
Աղջիկը գնում է Հուշապին ասում.— Մի մարդ է գալի զարմանալու։
Հուշապն ասում է.— Մենք էլ դրա խրսմաթն ենք։
Մի քիչ մտիկ է տալիս, ասում է աղջկան.— Աղջի՛, մտիկ տուր, տես թե բաղի չափարը եկին է անցկանում, թե կամաց։
Էս աղջիկը մտիկ է տալի, որ դեռ եղ մարդի ոտը հասիլ չէր, չափարը կորավ։
Գնում է ու Հուշապին ասում է.— Դրո ոտը չափարին չէր հասի, չափարը կորավ։
Հուշապն ասում է.— Մենք էլ դրա խրսմաթ։
— Աղջի՛,— ասում է Հուշապն,— դուս ե՛լ, մտիկ տուր, հաղողը ճիթճիթ է ուտում, թե գիլլա-գիլլա։
Աղջիկը մտիկ է տալի, որ վազն էլ ուտում է հետը։
Աղջիկ գնում Հուշապին ասում է.— Պա՛, պա՛, պա՛, դու հաղողի դարդումն էս, քու տուն շինվի, վազն էլ կերավ։
Հուշապն ասում է.— Ես էլ դրա խրսմաթը։
— Աղջի՛,— ասում է Հուշապ— դուս ե՛լ, տես աղբրի պարզ տեղիցն է խմում, թե պղտոր տեղիցը։
Աղջիկը մտիկ է տալի, որ աղբրի պարզ ու պղտորը չհարցրեց, չիմ խմեց։
Աղջիկը գնում է ու Հուշապին ասում է.— Պղտոր, չիմ խմեց։
Հուշապն ասում է.— Ես էլ դրա խրսմաթ։
Էս Ջան-խարդաշը գնում է ու Հուշապի դռան կաղնում։
Ասում է.— Հուշա պ, դուս արի։
Հուշապը դուս է գալիս, դեսանց է՝ «ը՛ֆ, ը՛ֆ» անում, չի կարում քաշում իրան, որ կուլ տա։
Ջան-խարդաշը թուրը հանում է ու վրա բերում Հուշապին կիսընե շաղկա տալի, իրեք աղբեր մին է դուս գալի, իրեք՝ մին խրաղից, բայց հորներուն դուս գնացած¹ կելլա։
Էս վեց աղբերը Ջան-խարդաշին ծեծում են, թողնում չեն, որ հետնուն գնա իրանց տունը։
Էս Ջան-խարդաշը էստեղ նստում լաց է լինում, ըժում վեր է կենում խոլում. գնում է, տեսնում, որ մի խնձորի ծառը, մտիկ է տալի, որ վրեն խնձոր կա։
Վեր է ըլլում դա վեր ծառին, խնձոր ուտում, մեկ էլ տեսնում է, որ մի արջ եկավ խնձորի ծառի տակ ու ասեց.— Ջան-խարդա՛շ, վեր արի ծառի վրիցը։
Դա վեր է գալի ծառիցը։
Արջն ասում է.— Ջվալը մտի։
Դա մտնում է ջվալը։
Արջը շլակում ու տանում ճամբուն վեր ա դնում, ինք ջըրվեղ է գնում։
Ջան-խարդաշը ջվալից դուրս է գալի։ Էդտեղ մի քոթուկ ա ըլլում, Ջան-խարդաշը բերում ա ջվալի մեջ ա դնում, ինքն ետ է գնում, խնձորքուն վեր էլլում։
Արջը գալիս է ջվալը ուսում, շալակում, տանում։
Արջը գնում է ասում իրան մորը, թե.— Նանի՛, նանի՛, Ջան-խարդաշ եմ բերել, մորթի ուտենք։
Մերն ասում է.— Ա՛յ որդի, եղ քոթուկը բերել ես, ի՞նչ անեմ, եղ քոթուկը Ջանխարդա՛շն է՛...
Արջն ասաց.— Ա՛խ, Ջան-խարդաշ, եղ քեզանում կթողում, որ դու ինձ խալ ես էկել։

¹ Մարսած—Մ. Բ.:

Արջը գնում է, տեսնում, որ խնձորքու վրա է էլի Ջան-խարդաշը, ասում է.— Վեր արի՛:

Ջան-խարդաշը վեր է գալի խնձորքու վրիցը:

Ասում է արջը Ջան-խարդաշին.— Ջվալը մտի՛:

Մտնում է ջվալը ու Արջը շալակում տանում, ճամբումը վեր է դնում, ինքը գնում է ջրվեղ:

Ջան-խարդաշը մի ցաքի կոն ա տեսնում, բերում է կոխում ջվալի մեջ: Ժում ինքը դնում

խնձորքուն վեր ըլլում:

Արջը գալիս էր ջվալը վերում ա տանում, մորն ասում.— Նանի՛, բերել եմ Ջան-խարդաշին:

Մերն ասում ա.— Ա՛յ որդի, Ջանխարդաշ ո՞ւր է, ցաքի կոնին բերել էս ի՞նչ անենք, դա

կմորթվի՞, որ մորթենք ուտենք:

— Ա՛յ,— ասում է Արջը,— դու վա՛յ ես տվեր, թե քեզանում թողում եղ:

Ջիգրի՛ գալիս է ու գնում, գնում է տեսնում է, որ էլի խնձորքու վրա է, ասում է.— Վեր արի՛,
Ջան-խարդա՛շ:

Վեր է գալի:

Արջն ասում է.— Ջվալը մտի՛:

Մտնում է ջվալը:

Արջը վեր է էնում, տանում, էլ ճամբում վեր չի դնում, տանում է մորն ասում.— Ա՛յ նանի՛,

հիմի եմ բերել, մորթի՛, էփի՛ ուտենք:

Ժում ինքը դուս ա ըլլում տանիցը: Էս Ջան-խարդաշը դուս է գալի ջվալի միջիցը, Արջի մորը

վեր կոխում, մորթում, էփում մի լավ, ինքն էլ ուտում մսիցը:

Ժում թոչում օճոռքը, էնտեղ ինքը տափ անում:

Արջը տուն ա գալի էնա միսը էփած, ընա վեր էլում, ուտում, ասում է.— Ջա՛ն-խարդաշ, ի՛նչ ...
քոք տեղեր եմ ուտում:

Ջան-խարդաշն էլ էն տեղանց ասում է.— Պը՛չչ՛չչ՛, քու մոր քոք տեղերն էս ուտում:

Արջը էսենց կողքերի վրա մտիկ է անում, տեսնում է գատ չկա, մեկ էլ մեկ կտոր միսը վեր ա
ունում, համ ուտում, համ ասում.— Ջանխարդաշ, ինչ քոք տեղերն եմ ուտում:

Հետո ասում է Ջան-խարդաշը.— Պզ՛ղզ՛ղզ, քու սոր քոք տեղերն էս ուտում:

Արջը էսենց մտիկ է տալի, տեսնում է, որ օճորքում է, ասում է.— Պա՛ա՛ա՛, Ջան-խարդաշ, էղ
ո՛նց ես էղտեղ էլլել, բարձրացել:

Էն էլ ասում է.— Ի՞նչ կա, հեշտ է:

Ասում է Արջը.— Ի՞նչ տամ, որ շանց տաս ընձի էլ, տեղ ըլլի բարձրանամ գամ քո կուշտը:

Էն էլ ասում է.— Ի՞նչ կտաս, որ շանց տամ՝ բարձրանաս:

Արջն ասում է.— Դե դու ասա, տենեմ, ի՞նչ էս ուզում, որ տամ:

Ջան-խարդաշն էլ ասում է.— Դու ի՛նչ ունես, որ ես ուզեմ՝ տաս, մի պարապ տուն ունես,
տանդ դադ չկա, ի՞նչ ուզեմ:

Արջն էլ ասում է.— Դու տուն ի՞նչ ես անում, փող ուզե, որ փող տամ:

Ջան-խարդաշն ասում է.— Հո՞ւր է քո փողը, հանե նշանց տուր, որ շանց տամ, դաս էստեղ:

Արջը իրան մտքում մտածում է, որ. «Էս փողերը հանեմ սրան շանց տամ, դաթի որ ինք մըջան
անե, ինձ քով տանե, ես սրան պեթարը կանեմ, փողերը ինձ կմնա»:

Իր մտքում Արջը մտածում ու փողերն՝ օխտ կուքում օսկի, որ բուխարի միջին թաղած է եղեր,

գետնի միջին, փորում հանում: Ջանխարդաշը մտիկ է տալի, տեսնում, որ Արջը փողը հանեց:

Արջն ասում է.— Դե՛, Ջանխարդաշ, տեսնո՞ւմ ես, որ փողերը հանել եմ, շանց տուր, որ ես էլ
էղտեղ հլլեմ: Տեսնո՞ւմ ես, որ սուտ չեմ ասում:

Ջան-խարդաշն ասում է.— Մի՞թե ես էլ սուտ կասեմ, ես էլ դորթ կասեմ:

Արջն ասում է.— Դե շանց տուր, որ վեր ըլլեմ:

Ջան-խարդաշն ասում է.— Ա՛յ էդ մեծ ջղացաքարը, որ կա էդտեղ, ես կցեցի շըլինքս, ժում ծուլ էլա հընկա ըստեղ: Հըմի էլ դու շըլինքդ գցի, խայիմ ծուլ է՛լ, կըլես էստեղ:

Արջը էն մեծ ջղացաքարը գցում է իրան շըլինքը, ժում որ դայիմ ծուլ ա լում, որ օճոռքին ըլլի, քարը էդ արջն վեր ա բերում, ջարդուխուրդ ա անում:

Արջն ասաց.— Ո՞նց շանց տվիր, որ չկարացի վեր ըլլել, վեր հընկա ջարդուխուրդ ըլլա:

Ջան-խարդաշն ասում է.— Պա՛, ի՛նչ կա, ես վեր կգամ, պակաս բաներդ էլ ես կը դրստեմ, շանց կուտամ:

Ժում վեր է գալի: Արջ հենց գիդում է, թե իրան օգնել պիտի, ինքը սատկում է քարի տակը:

Ջան-խարդաշը վեր է գալի, էնտեղ կացին է ըլլում, վեր ունում: Ջաղացքարը Արջի շըլինքում է լինում, Արջը քարի տակին է լինում, գլուխը դուրս:

Արջը ասում է.— Էդ կացինով, քարի կեսին որ տաս՝ կկոտրի քարը, ես դուրս կգամ:

Էդ Ջան-խարդաշն էլ կացինով սկսում է արջի գլխին տալ: Մի էրկու հատ տալիս է թե չէ, Արջը սատկում է: Հընենց էն տեղը հոր ա ըլլում. արջը գցում է մեջը, էն ջաղացքաքարն էլ ըռխին գցում, էն օխա կուքում ոսկին վեր է էնում, գնում:

Ասում է.— Գնամ տենամ, թե իմ մերս, աղբերտինքս ի՞նչ ըլլան:

Գնում է, տեսնում է, որ իրան մերը մենակ, էն վեց տղեն իրանց մորերուն վեր են կալել գնացել:

Մերը էնքան դարդ է արել, որ՝ «տղեն գնաց ու չէկավ»:

Գնում է, ասում է.— Ա՛յ նանի, էնքան աշխատել եմ, որ միչև մեր մահը հերիք է, բերել եմ օխտ կուքում օսկի, ըմա,— ասում է,— իմ էն վեց աղբեր ուր կըլլին, թըղ ըլլին, աստված իրանց սրտով, իրանց գործքով, իրանց փայ տա, ոնց որ իմ հետս արին:

Նոր կերան, խմեցին, քեփ արին, լավ-լավ տներ շինեցին. չըվել օրն մահուն բարին մեր օջախում, չարն անօրենի օջախում, բարին մեր կշտին, չարն անօրենի կշտին: